

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Макроекономіка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 3 - Ринок праці

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Бондаренко Л.Ф.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.
2. Професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д.е.н., професор Дружиніна В.В.

План лекцій:

1. Зайнятість та безробіття.
2. Неокласична і кейнсіанська теорія ринку праці.
3. Економічні і соціальні наслідки безробіття. Закон Оукена.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Данилович – Кропивницька М.Л. Макроекономіка: Навчальний посібник – Львів: Львів. політехніка, 2014. – 292 с.
2. Кулішов В.В. Макроекономіка: теорія і практика: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015. – 256 с.
3. Лисюк В.С. Макроекономіка: Навчальний посібник - Львів: Новий світ - 2000, 2013. – 354 с.
4. Макаренко М.І. Макроекономіка. Начальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 216 с.
5. Макаренко М.І. Макроекономіка: Навчальний посібник– К.: Ліра – К, 2015. – 216 с.
6. Ніколаєнко С.С. Мікроекономіка і макроекономіка. Начальний посібник – Полтава: ПУЕТ, 2012. – 179 с.
7. Тарасевич В. Економічна теорія. Макроекономіка. Підручник – К.: Знання, 2012. – 208 с.

Допоміжна література:

1. Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка: за ред. Панчишина С.М. Підручник – К.: Знання, 2013. – 615 с.
2. Круш П.В. Макроекономіка та її регулювання. Навчальний посібник – К.: Каравела, 2012. – 424 с.
3. Лисюк В.С. Макроекономіка. Практикум: Навчальний посібник - Львів: Новий світ - 2000, 2013. – 354 с.
4. Маценюк Н.П. Історія економіки та економічної думки. Політична економія. Мікроекономіка. Макроекономіка. Навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 382 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

1. Зайнятість та безробіття

Ринок праці - це система соціально економічних відносин між роботодавцями та найманими працівниками з купівлі продажу трудових послуг.

Економічний простір, сфера працевлаштування, де взаємодіють продавець і покупець специфічного товару-праці;

Механізм, що забезпечує узгодження цін та умов праці між роботодавцем та найманими працівниками.

Особливості ринку праці:

1) на звичайному ринку купівля товару означає перехід права власності на нього. Купівля праці роботодавцем означає, що він набуває право певний час використовувати працю вільної людини і стає власником результатів праці, оскільки праця проявляється лише в результатах.

2) на ринку матеріальної продукції контакти між покупцями і продавцями короткі і знеособлені. На відміну від інших факторів виробництва людина може сама контролювати і змінювати якість своєї праці, виявляти більшу чи меншу прихильність до підприємства роботодавця. У зв'язку з цим ринок праці існує не лише в сфері обігу, поза підприємствами, а значною мірою і на підприємствах, тобто, в сфері виробництва (зовнішні і внутрішні ринки праці).

3) своєрідність відносин, що виникають на ринку праці, викликає необхідність чіткої і детальної регламентації різних аспектів діяльності його агентів, тому цей ринок дуже насичений різноманітними інституціональними структурами особливого ряду:

- система трудового законодавства, що регламентує умови найму використання оплати праці, звільнення працівників;
- державна служба зайнятості;
- профспілки і спілки роботодавців;
- державні програми в галузі праці та зайнятості.

4) на ринку праці найважливішими є не грошові аспекти угоди:

- зміст, умови праці;
- гарантії зайнятості;
- перспективи професійного розвитку і службового просування;
- мікроклімат колективу;
- територіальне місце знаходження.

5) унікальність робочого місця розпізнається не в момент укладання угоди, а вже пізніше в процесі праці, тому угоду на ринку праці слід розглядати як короткий акт ,а як тривалий процес.

Зайнятість населення – це діяльність частини населення щодо створення суспільного продукту(НД):

- саме в цьому полягає економічна сутність зайнятості ;
- соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини с самовираженні, в задоволенні матеріальних і духовних потреб через доход, який людина отримує за свою працю;

– демографічною сутністю зайнятості є відображення взаємозалежності зайнятості з віково-статевими характеристиками населення, його структурою.

Форми зайнятості населення:

- повна зайнятість, за якої пропозиція робочої сили повністю покривається попитом на неї в суспільному виробництві. Вона не може становити 100% тому, що завжди є певний рівень (4-6%) добровільного безробіття;
- глобальна занятість - це врахування всіх видів корисної діяльності як у суспільному виробництві так і поза тим (догляд за дітьми, хворими; ведення домашніх господарств і т.д.);
- примусова зайнятість.

Україна після розпаду Союзу опинилася перед необхідністю формування політики ефективної зайнятості, яка б забезпечувала створення мотиваційних механізмів високоєфективної праці та соціальний захист населення при втраті робочих місць.

Ефективна зайнятість передбачає:

- скорочення важкої, примітивної, некваліфікованої праці;
- стимулювання гнучких форм зайнятості та використання робочого часу;
- зміцнення зв'язку оплати праці з кінцевим результатом;
- встановлення мінімуму і ліквідацію максимуму заробітної плати.

Стан ринку праці оцінюється за такими показниками:

1) Рівень зайнятості (Z'):

$$Z' = Z / ДН * 100\%$$

2) Рівень безробіття (B'):

$$B' = B / РС * 100\%$$

3) Коефіцієнт участі в робочій силі (K_{pc}):

$$K_{pc} = РС / ДН * 100\%.$$

Безробіття - це економічна категорія, яка відбуває економічні відносини, щодо вимушеної незайнятості працездатного населення.

Економісти по різному пояснюють причини безробіття в ринковій економіці:

- 1) надлишок народонаселення(мальтузіанство);
- 2) ріст органічної будови капіталу(марксизм);
- 3) високий рівень заробітної плати(неокласики);
- 4) недостатність сукупного попиту(кейнсіанство).

Найбільшого поширення в Західній економічній науці одержала неокласична та кейнсіанська теорія безробіття.

Види безробіття:

1) фрикційне, пов'язане з переміщенням людей з одного регіону в інший, зміною роботи, професій, етапом життя (вчення, нагляд за дитиною і т.д.), це добровільне безробіття;

2) структурне безробіття, пов'язане зі структурними змінами в економіці, як у галузевій так і в площині зміни форм власності. В ньому можна виокремити технологічне і конверсійне безробіття. Структурне безробіття виникає тоді коли пропорція робочої сили і попит на неї не збігається;

3) циклічне, спричиняється фазою складу економічного (ділового) циклу, яка характеризується недостатністю сукупних видатків.

Повна зайнятість досягається в тому випадку коли циклічне безробіття дорівнює 0.

Рівень безробіття за повної зайнятості називають природною нормою безробіття (природне безробіття).

Слово «природний» тут означає, що структурне і фрикційне безробіття є неминучим, тоді як циклічного безробіття можна уникнути за допомогою інструментарію макроекономічної політики.

Потенційний (природний) ВВП – це реальне ВВП за повної зайнятості, коли фактичне безробіття дорівнює природному.

2. Неокласична і кейнсіанська теорія ринку праці

Об'єктом ринку праці є трудові послуги (праця, робоча сила).

До суб'єктів ринку праці належать:

- продавці, тобто ті хто шукає роботу за найм і ті хто вже надає трудові послуги (наймані працівники);
- покупці, які пропонують робочі міста найманими працівниками (капіталісти).

Мотиви поведінки обох суб'єктів ринку праці визначає ставка заробітної плати (це ціна на ринку праці).

Існують неокласична і кейнсіанська концепції процесу функціонування ринку праці і причин безробіття.

Неокласична теорія виходить з того, що на ринку благ і на ринку факторів виробництва (праці) діє **досконала конкуренція**. Зарплата є абсолютно гнучкою, а критерієм попиту підприємств на працю є **максимізація прибутку**:

$$P \cdot MP_L = r_L (\text{мікроекономіка}),$$

Звідси, $MP_L = W/P$ - реальна зарплата (W).

$$MP_L = (TP(L))' = dTP/dL$$

Таким чином попит на працю є функцією від реальної зарплати:

$$L^D = f(W/P)$$

Пропозиція праці теж є функцією від реальної зарплати:

$$L^S = f(W/P)$$

При реальній з/п на ринку праці забезпечується рівновага, тобто $L^S = L^D = L_E$.

При реальній зарплаті, яка вище рівноважної реальної зарплати на ринку праці циклічне безробіття.

$$L_4 - L_1$$

Таким чином, основною причиною циклічного безробіття неокласики вважали надмірну зарплату.

За неокласичною теорією зарплата є абсолютно гнучкою, тому ринок праці здатний швидко усувати нерівновагу.

Алгоритм усунення нерівноваги такий:

Надмірна зарплата не лише викликає безробіття, а й одночасно продовжує **конкуренцію між робітниками** за дефіцит робочого місця, яка примушує їх погодитися на зниження номінальної зарплати (ω). Вона буде зменшуватися доти, доки реальна зарплата не досягне рівноважного рівня (ω/P_E). Це супроводжується оберненням попиту і пропозиції до рівномірного рівня (L_E). Якщо частка робітників не захоче найматися на роботу за низької (рівноважної) зарплати, то за неокласичною теорією таке безробіття є добровільне, а отже не є безробіттям.

При зниженні ставки реальна зарплата для одержання максимуму прибутку необхідно використати більше праці і навпаки.

Згідно з кейнською теорією номінальна зарплата (номінальна ціна праці) не змінюється в бік зниження, тобто задана екзогенною ($\omega\text{-const}$).

Обсяг випуску продукції в країні (I), а отже, рівень зайнятості населення залежить від величини ефективного попиту – I . Тому функція попиту на працю виводиться з виробничої функції:

В мікроекономіці - $Q = f(L)$

Звідси $L^D = f(I)$

На думку кейнсіанців попит на працю залежить від сукупного попиту. Це означає, що сукупний попит обумовлює не тільки обсяг виробництва товарів і послуг, а і ту кількість праці, яка не обходиться для його забезпечення.

Тому згідно з кейнською теорією попит на працю є зростаючою функцією від сукупного попиту.

$$L^D = f(AD)$$

Функція граничної продуктивної праці dy/dL , що використовується в кейнській концепції для визначення ціни попиту на працю, тобто максимальні ставки реальної зарплати, яку згодні заплатити підприємці.

$$W = dy/dL$$

Задача

Технолог виробництва представляються виробничою функцією $y = 10L$. Який вигляд має кейнська функція попиту на працю.

Розв'язання:

Функція попиту на працю кейнської теорії виводиться з виробничої функції:

$$L^D = 0,1y$$

Задача

Технолог виробництва представляється виробничою функцією $y = 10 \cdot \sqrt{Lk}$. Який вигляд має неокласична функція попиту на працю, якщо вводиться 16 одиниць капіталу?

Розв'язання:

Попит на працю залежить за неокласичною теорією від реальної ставки зарплати, оскільки її рівність граничній продуктивності праці є умовою максимізації прибутку.

$$W^D = \frac{dy}{dL}$$

$$y = 10\sqrt{L \cdot 16} = 10 \cdot 4\sqrt{L} = 40\sqrt{L} = 40L^{1/2}$$

$$y = 40 \cdot L^{1/2}$$

$$W = \frac{dy}{dL} = 40 \cdot L^{-1/2}$$

$$W = \frac{20}{L^{1/2}}; \quad W^2 = \frac{400}{L}; \quad L^D = \frac{400}{W^2}$$

І неокласики і кейнсіанці єдині в тому, що по мірі зростають заробітної плати до певного рівня пропозиція праці зростає.

Розходження між ними існують у 3 питаннях:

1) на яку ставку заробітної плати орієнтовано домашнє господарство при пропорції праці – реальну чи національну?

При побудові неокласичної функції споживачів було визначено, що пропозиція праці знаходиться в прямій залежності від ставки реальної зарплати.

$$L^S = f(W)$$

Кейнсіанці вважають, що пропозиція праці залежить від номінальної зарплати, а не від реальної, оскільки люди бояться втратити роботу при наявності безробіття (це 1-ше припущення).

2) Чи змінюється номінальна зарплата в бік зростання і в бік падіння чи тільки в бік зростання?

Неокласики: за певної зайнятості наявність тимчасового безробіття.

$$W_2 = W_E$$

Кейнсіанці: надмірна зарплата змінюється тільки в бік зростання, оскільки її зменшення може викликати сильний опір профспілок і роботодавців, краще поступове зменшення реальної зарплати в результаті зростання цін.

Тому не може зменшитися і пропозиція праці. Попит на працю теж не здатний збільшитися, оскільки він є функцією лише сукупного попиту.

$$L^D = f(AD)$$

У такому стані ринок праці може перебувати доти, доки не відбудеться зростання сукупного попиту, що відповідно збільшиться попит на працю та її пропозицію.

Щоб прискорити вивчення економіки зі стану непрямой зайнятості, кейнсіанці пропонують застосовувати державну політику стимулюючого сучасного попиту.

3) Як впливає відносна ставка на обсяг пропозиції праці?

Неокласики: зміна відсоткової ставки змінює пропорцію розподілу наявних у індивіда благ між теперішнім і майбутнім споживанням. При підвищенні ставки відсотку зменшується теперішнє споживання і зростає майбутнє.

Кейнсіанці: від ставки відсотку пропозиція праці не залежить, оскільки ця концепція ринку праці виходить з наявного надлишку на ринку.

Кейнсіанці вважали, що зростання рівня цін не впливає на пропозицію праці, оскільки пропозиція праці залежить від номінальної ставки зарплати.

Рівновага на ринку праці досягається тоді, коли кількість праці що пропонується найманим працівникам дорівнює кількості праці, що потребується роботодавцям.

$$L^S = L^D$$

Зайнятість на рівні L_E є ефективною зайнятістю тому, що кожна додаткова одиниця праці дає менший приріст випуску продукції чи необхідно витратити для оплати праці.

З метою вирішення проблем, пов'язаних зі зменшенням безробіття потрібно знати чинники, які впливають на його рівень.

Дві групи чинників:

- 1) чинники, які впливають на природне безробіття;
- 2) чинники, які впливають на циклічне безробіття.

До першої групи належить діяльність державних служб зайнятості, демографічне зрушення.

Державні служби зайнятості виконують дві основні функції:

- надання інформації про вільні робочі місця;
- організаційна професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації.

Циклічне безробіття виникає, коли попит на працю менший ніж її пропозиція. До першопричин циклічного безробіття в 90-ті роки належить розрив господарських зв'язків із-за розпаду союзу, адміністративно командна система, відставання економічної науки.

Першопричини сучасної світової економічної кризи вже інші.

Не сприятливі збурення на товарному ринку можуть спричинити циклічне безробіття через негнучкість зарплати в короткостроковому періоді, тому вона є однією з причин циклічного безробіття.

Серед причин негнучкості зарплати основними є: профспілки, закон про мінімальну зарплату.

Неповна зайнятість є індикатором економічної нестабільності тобто певна частка робочої сили не використовується для виробництва ВВП, що спричиняє його втрати.

3. Економічні і соціальні наслідки безробіття. Закон Оукена

Американський учений Оукен виявив емпіричну залежність, згідно з якою в умовах американської економіки кожний процент циклічного безробіття зумовлює 2,5-3% відставання фактичного ВВП від потенційного, або розрив ВВП. Ця залежність увійшла під назвою «Закону Оукена».

Його можна виразити формулою:

$$\frac{Y' - y}{Y'} = -\beta(u - u'), \text{ де}$$

u, u' - це фактичний і природний рівень безробіття відповідно;

Y, Y' – фактичний і потенційний ВВП;

$Y' - y$ – це ВВП розрив.

Це економічні наслідки безробіття (втрата ВВП). Існують соціальні (в механізмі відтворення робочої сили), зниження життєвого рівня людей, завдання їм психологічно моральної травми, зниження кваліфікації, формування почуття самотності і непотрібності. В зниженні безробіття і підвищенні зайнятості населення велику роль відіграє держава.

Напрями її діяльності:

- стримування інфляції та підтримування сукупного попиту;
- посилення гнучкості зарплати;
- державна політика спрямована на захист і підтримку вітчизняного виробника (політика протекціонізму);
- орієнтація на виробництво високо якісної продукції;
- збільшення тривалості навчання, підвищення масштабів підготовки та перепідготовки кадрів.

Таким чином **безробіття** - це закономірний елемент відносин зайнятості і відтворення робочої сили в ринковій економіці.